

superius facta, et non minus urget contra Durandum, ut ex dictis patet. Aliud etiam inconueniens sequitur ex sententia Durandi, scilicet substantiam Angeli esse immutabilem secundum locum, quod ipse admittit, est tamen non minus erroneum, ut inferius ostendemus.

13. *Ad primum fundamentum Durandi in n. 11.*—*Præsentia ordinis in Angelo quid significet.*—*Ad secundum et tertium fundamentum Durandi.*—Nec rationes Durandi sunt alicujus momenti: nam ad primam respondetur, si per præsentiam situs intelligatur præsentia secundum commensurationem quantitatum; sic verum esse in rebus spiritualibus non inueniri. Inde tamen non sequitur, Angelum esse in rebus omnibus, quia, licet a quantitate corporum, seu a locis corporalibus intermediis non impediatur, ne omnia penetrare possit, nihilominus ex intrinseca limitatione suæ essentiae habet, ut non possit omnibus intime, ac substantialiter esse præsens. Unde vox illa *præsentia ordinis*, æquivoca est, et ideo est distinguenda: nam ratione cognitionis potest dici Angelus habere præsentiam ordinis, saltem in potentia, quatenus videre potest intellectualiter res distinctissimas sine impedimento quorumcumque corporum intermediarum, sed hoc non sufficit, ut dicatur esse in illis per essentiam. Item potest præsentia ordinis intelligi ratione solius potentiae, ut juxta opinionem dicentium Angelum posse movere corpus: ubi non adest per suam substantiam, quod sive sit verum, sive falsum (de quo infra videbimus), per se non sufficit ad existentiam Angeli in loco, ut ex dictis patet, et ex dicendis evidentius fiet. Tertio potest præsentia substantialis, qualis a nobis declarata est, vocari præsentia ordinis, ut distinguatur a quantitatum præsentia, et in hoc sensu verum est præsentiam ordinis in spiritualibus, æquivalere situi in corporibus: sed in hoc servant etiam proportionem, quia sicut in omni corpore situs circumscriptus est, ita in omni spiritu creato præsentia illa limitata est. Ad secundam rationem concedimus sequelam, et ad tertiam negatur assumptum: utraque responsio pendet ex dicendis de *ubi*, et motu Angelorum, et ideo nunc de illis plura non dicimus.

14. *Tertia conclusio.*—Tertio principaliter ex dictis concludimus, Angelum ita esse in loco, ut illum mutare possit, ac proinde unum amittere, et alium acquirere. Hanc assertionem addimus, ut titulo capitis integre satisfaciamus, et quia ista duo, scilicet locus, et motus Angelorum, ita sunt conjuncta, ut easdem

fere habeant probationes, eandemque certitudinem. Et ita omnes theologi, qui de loco definito Angelorum recte sentiunt, in hac assertionem conveniunt: et ideo existimo eundem gradum certitudinis habere, quem præcedentes. Probatum primo, quia Scriptura frequenter Angelis tribuit mutationem ab uno loco in alium. Nam Job. 1, Satanas ait, *Circuivi terram, et perambulavi eam.* Quod non potest metaphorice exponi, vel quod circuiverit tantum visione, seu præsentia intellectuali, vel per extrinsecam denominationem, quod perambulaverit terram in corpore assumpto, sicut interdum dicitur Deus descendere, vel deambulare: nam hoc secundum voluntarium est, et incredibile: primum autem est contra proprietatem locutionis Scripturæ, sine rationis, vel auctoritatis fundamento, et ita est contra generalem regulam interpretandi Scripturam. Quod in aliis etiam testimoniis hujus materiæ observandum est, qualia sunt supra citata, in quibus demones dicuntur ejici a corporibus humanis, vel in porcos mitti. Idem probant loca in quibus dicuntur Angeli descendere de cælo, Dan. 3 et 4, Marc. ult. Item in quibus dicuntur mitti. Nam licet inter divinas personas missio non importet loci mutationem, ibi est necessarius alius sensus minus proprius, seu rigorosus propter personarum immensitatem, et ideo non est applicandus creaturis, quibus immensitas tribui non potest. Præsertim quia tot modis, et verbis hæc mutatio tribuitur Angelis in Scriptura, ut impossibile sit sine magna corruptione litteralis sensus omnia metaphorice interpretari, ut sunt, *descendere, circumire, accedere et recedere, intrare, exire, et pelli*, et similia. Item quia Angeli mali ita dicuntur cecidisse de cælo, ut eorum locus non sit amplius inventus in cælo, Luc. 10, et Apoc. 12, quod necesse est proprie intelligi, alias posset quis dicere, nunc demones vere, et substantialiter esse in cælo Empyreo, quod absurdissimum est. Præterea de Angelis in assumptis corporibus satis aperte videtur docere Scriptura ad motum illorum motos fuisse, ut postea tractando de corporibus ab Angelis assumptis dicemus. Ac denique de anima Christi separata de fide certum est realiter descendisse ad inferos, relictis his locis superioribus, ut alibi tractatum est: eadem autem ratio est de quolibet spiritu creato.

15. *Probatum ex Patribus.*—Secundo est hæc communis Patrum traditio, Damasceni, Gregorii, Ambrosii, Bedæ et Hugonis de Sancto Victore, quos in secunda assertionem retuli, quibus addi potest Gregorius, Nazianzenus, Orat.

34, quæst. 2, de Theologia, in fine, ubi inter proprietates Angelorum ponit: *Quod omnia loca peragant, omnibus ubique impigre adsunt: tum ob ministerii promptitudinem, tum ob naturæ levitatem.* Ubi notanda est particula *ubi* que adsunt, ejusque explicatio, per quam satis declarat, non esse simul ubique, sed posse ubique nos juvare, et impigre id facere per promptitudinem voluntatis, et naturæ velocitatem. Quomodo loquitur etiam Damascenus supra, et Tertullianus in Apol., cap. 22, dicens: *Omnis spiritus ales est, hoc est, Angeli et demones igitur momento ubique sunt, totus orbis illis locus unus est, quod ubique geratur tam facile sciunt, quam exultant, velocitas divinitas creditur, quia substantia ignoratur.* Ubi in verbo illo, *ales est*, alludit ad sententiam Dionysii, in cap. ult. de Cœlesti Hierarch., dicentis Angelos depingi pennatos, et alarum levitatem, eorum in suo motu celeritatem significare. Et ratione ejusdem velocitatis dixit Tertullianus *Angelos momento ubique esse*, utique per velocissimum transitum: meritoque addit, per hanc velocitatem demones fingere divinitatem, ac si ubique revera substantialiter essent. In quo etiam significat esse ubique per substantialem præsentiam proprium esse divinitatis.

16. Et eodem modo intelligendus est Hieronymus, lib. contra Vigilantium, post Epist. 53, ad Ripar., contra eundem Vigilantium, ubi tractans illud Apoc. 14: *Sequuntur agnum quocumque ierit*, dicit, *Si agnus ubique: ergo et hi qui cum agno sunt, ubi que esse credendi sunt*; ubi ipse de Martyribus loquitur: est autem eadem ratio de Angelis. Sed statim exponit, dicens: *Cum demones toto vagentur orbe, et ex celeritate nimia ubique præsentem sint, multo magis Martyres, etc.* Et eodem modo loquitur Maximus, serm. de S. Martyr. Taurino. Et D. Bernardus, serm. 5, in Cantica, de Angelis sanctis dicit: *Angelos indigere corpore ad sua ministeria, quia non est discurre, nec de loco ad locum transire, nisi corporum quod frequenter Angelos facere tam indubitata, quam nota probat auctoritas.* Ex quo solum id quod ad præsens refert accipimus: nam illam necessitatem corporum non probamus, nisi de solis ministeriis aliquo modo visibilibus, et de corporibus non naturalibus, sed assumptis, intelligatur. Unde melius Chrysostomus, hom. 3, ad Heb., tractans illa verba: *In ministerium missi, absolute dicit, in multa loca propter nos mittuntur, et ad nostram ministrant salutem, et infra: Circa nos cursitant, hoc est, eorum mi-*

nisterium propter nos in omnes multi partes. Quod variis testimoniis Scripturæ confirmat, ita illa interpretando. Et tandem comprobatur differentiam, quam in verbo *mittendi*, paulo antea notavimus, dicens: *Filius non sicut Angelus fuit missus, non enim a loco in locum transit, sed carnem suscepit, Angeli vero loca mutant, et prioribus, in quibus sunt, dimissis ad alia veniunt, in quibus non erant.*

17. *Probatum tertio ratione.*—*Ad opposita in num. 1.*—Tertio argumentari possumus ratione, quia Angelus habet definitum locum, et non habet locum, cui ex natura sua necessario adhæreat, ergo mutabilis est a loco in locum. Consequentia est evidens, quia immutabilitas localis provenire tantum potest, vel ex necessaria præsentia in omnibus locis simul, vel ex adhæsiōe necessaria ad unum locum. Major autem probata jam est, et minor facile probatur, quia in loco Angeli considerari potest, vel corpus aliquod, cui Angelus præsens est, vel spatium illud imaginarium, quod reali corpore impletur. Angelus autem nulli corpori naturali necessitate adhæret, et quamvis adhæreret, posset cum ipso corpore per accidens mutari. Multoque minus potest immobilitatem naturalem in aliquo spatio habere, cum spatium ut distinctum a corpore, vel ab Angelo, nihil sit. Quæ ratio tractando de *Ubi* Angelorum evidentior fiet. Neque oportet fundamentis Durandi et Hervæi, qui in 4, dist. 37, contrarium docere ausi sunt, respondere. Fundantur enim in hoc, quod Angeli vel nullibi sunt, vel ubique sunt: utrumque autem omnino falsum esse ostendimus. Ex testimoniis autem in principio hujus capitis allegatis solum illa verba Augustini, quod Deus movet spiritualem creaturam per tempora, non tamen per loca, nonnullam difficultatem habent, quam tacito Augustini nomine advertit Hugo de S. Victore supra cap. 16. Et ideo illum modum loquendi non approbat, quamvis absolute non reprobet, quia de motu physico, et cum locali circumscriptione potest exponi. Sed de illis Augustini verbis plura in sequentibus dicemus.

CAPUT II.

UTRUM IN ANGELIS SIT PROPRIUM ET INTRINSECUM UBI.

1. *Notatio ad intelligentiam questionis.*—Hanc quæstionem late tractavi in Metaphysica, disput. 51, sect. 3 et 4, quia revera ex princi-

piis Metaphysicæ definienda est, et ad completam explicationem prædicamenti Ubi, erat necessaria. Non potui autem hoc loco illam omnino prætermittere: tum quia (mea sententia) est fundamentum omnium, quæ de mutabilitate Angelorum dicenda sunt: tum etiam quia nonnulla occurrunt illi addenda occasione eorum quæ postea scripta sunt. Curabo tamen illa breviter, et fere sine ulla repetitione expedire, quantum poterō. Ut autem sensus et punctum quæstionis intelligatur, adverto in corpore existente in loco duo posse considerari: unum est, superficies ultima corporis ambientis, intra quam continetur: secundum est præsentia illa, seu modus existendi, quem corpus habet in spatio interjecto inter latera corporis continentis, quod spatium replet. In Angelis autem existentibus in loco non consideratur superficies ultima corporis continentis, quia non continetur, nec circumscibitur loco. Unde respectu Angeli solum potest considerari, ut locus extrinsecus corpus illud, in quo intime et quasi penetrative existit, juxta dicta in capite præcedenti. Quæ habitudo, seu ratio loci in corporibus locum non habet, quia unum corpus in spatio quod replet, aliud secum naturaliter non admittit. Et de hoc loco extrinsecus Angeli nunc non agimus, sed in capitibus sequentibus dicemus. Secundo ergo potest in Angelo considerari modus præsentiae, quem ex parte sua exhibet corpori, et de hac præsentia inquirimus, an sit aliquid in Angelo, et quidnam sit.

2. *Prima sententia.* — *Angeli præsentiam non esse aliquid illi intrinsecum.* — Quam quæstionem sub his terminis antiqui scholastici non tractant: nam solum disputant quomodo vel per quod Angelus sit in corpore, tanquam in loco: unde videntur solum tractare de loco intrinsecus: nam fere nihil dicunt de intrinsecus *Ubi*, nihilominus tamen ex his, quæ de altera quæstione dicunt, possunt in præsentia pro diversis opinionibus referri. Prima esse potest, Ubi angelicum nihil esse illi intrinsecum, id est, in illo receptum, tanquam necessarium ex parte illius fundamentum, vel ratio existendi in tali loco. Hæc opinio tribui potest omnibus doctoribus asserentibus Angelum esse in loco per solam actionem transeuntem in corpus, quos capite sequenti referam. Quia illa consequenter asserunt, si Angelus in nullo corpore operetur, nullibi esse, ex quo plane sequi videtur præsentiam Angeli in loco nihil in ipso ponere, sed solam actionem transeuntem in corpus. Potest autem responderi ex illa

sententia non sequi, quod esse in loco nihil peculiare ponat in Angelo: sed quod illud, quidquid est, non maneat in illo, eo ipso, quod operare cesset in corpus. Sed hoc neque ab illis auctoribus dicitur, neque esset consequenter, aut probabiliter dictum. Quia si Ubi Angelicum est aliquid in ipso Angelo, est prius actione transeunte in corpus, et consequenter independens ab illa. Tum quia prius non pendet a posteriori per se loquendo, tum etiam quia nulla specialis ratio dependentiæ hic cogitari potest: tum maxime, quia positus in Angelo omnibus prærequisitis ad agendum in corpus, est in potestate ejus agere, et non agere, quia libere agit; ergo nihil eorum, quæ in ipso Angelo antecedunt ad illam actionem, ita pendet ab illa, ut sine illa esse non possit, vel cessante actione necessario esse desinat; ergo e contrario si eo ipso, quod Angelus ab actione cessat, nullibi manet, profecto esse alicubi nihil in ipso est, sed sola extrinsecus actio. Omitto alios modos explicandi in Angelo rationem essendi in loco per aliquid tantum extrinsecum: nam eadem ratio est de illis omnibus, ut postea videbimus, ubi etiam fundamenta istius opinionis expendemus.

3. *Secunda sententia.* — *Angelum per suam substantiam esse in loco.* — *Quibus tribuatur.* — Secunda opinio principalis referri posset in hoc conveniens cum præcedenti, quod ut Angelus dicatur esse alicubi, vel in aliquo corpore, tanquam in loco, nihil necessarium est ex parte Angeli præter substantiam ejus, differens tamen, quia putat substantiam Angeli per seipsam esse sufficientem rationem, et proximam ex parte Angeli, ut hic vel illic sit, vel in hoc, vel illo corpore ibi existente. Hanc opinionem referunt aliqui moderni, et eam tribuunt Bonaventuræ, Scoto, Richardo, Gabrieli, Gregorio et Marsilio, sed apud eos non inveno ita explicatam sententiam hanc, nec credo in ea opinione fuisse. Nam licet aliqui eorum dicant Angelos esse in loco per suam essentiam, vel substantiam, id solum dicunt ad excludendam operationem, vel aliam similem extrinsecam rationem, non vero ad excludendum ipsum intrinsecum, *Ubi*, ut in sequentibus videbimus. Cujuscumque vero fuerit illa opinio, fundamentum ejus esse potuit, quia nihil potest denuo fieri naturaliter in substantia Angeli, sed tantum in intellectu, vel voluntate. Item quia nihil tale necessarium est, ut Angelus sit in loco: nam eo ipso quod est intra mundum, necessario sequitur, ut aliquem certum locum in universo habeat: nam est aliquo

modo pars ejus, et ideo aliquem ordinem in illo tenere debet. Denique quia si aliquid tale fingatur, illud pendebit ex voluntate Angeli, cui liberum est hic, vel ibi esse: ergo quando Angelus alicubi est, potest pro sua libertate non efficere, vel non conservare in se aliquid additum substantiæ suæ, et nihilominus ibi manebit, ergo nihil tale est necessarium, ut ibi sit, ergo nunquam aliquid tale in Angelo fit.

4. *Prima conclusio partita, ejusque auctores.* — Nihilominus dico primo, Angelum non esse in extrinsecus loco, quin præter illum, et omnem actionem in illum, supponatur in ipso Angelo aliquis intrinsecus modus accidentaliter, et ex natura rei a substantia distinctus. Hanc assertionem late docui in citato loco, et eam sequitur Vasquez, 1 part., disp. 188, cap. 7, quanquam in multis, quæ ad ejus explicationem maxime pertinent, maxime differat, quæ postea videbimus. Sed ex modernis eam sequitur Malonius, in 2, dist. 8, disp. 9, sect. 2, et præcipue in 3. Item Pesantius, 1 p., q. 52, art. 1, disp. 2, qui eam tribuit Richardo, in 1, dist. 37, art. 2, quæst. 1. Nec sine fundamento, quatenus exclusis aliis rationibus formalibus existendi in loco, concludit sic, *formalis applicatio Angeli ad locum, est simultas sua cum loco, vel cum re existente in loco.* Nam hæc verba non possunt habere alium legitimum sensum, ut explicabimus. Pro eadem sententia referri potest Henricus, quodlib. 2, cap. 9. Nam licet fateatur se ignorare quidnam sit in Angelo hoc *Ubi*, seu esse in loco, constanter tamen dicit, non esse operationem in corpus, nec passionem Angeli a corpore, nec esse nudam substantiam Angeli. Non sunt etiam alieni ab hac sententia theologi, qui dicunt Angelos esse in loco per suam substantiam, et non per operationem, vel aliam similem applicationem, ut sunt Bonaventura, in 2, dist. 2, in secunda illius parte, art. 2, quæst. 1, et ibi Scotus, quæst. 6, Gabriel, quæst. 2, art. 2, Gregorius, quæst. 2, art. 2, Marsilius, in 2, quæst. 2, art. 2. Et non in hac materia maxime considerandum, duobus modis posse intelligi Angelum esse in loco per suam substantiam: uno modo tanquam per proximam rationem formalem constituentem Angelum alicubi, alio modo tanquam per proximum fundamentum, et subjectum illius rationis formalis, quæ Angelum ad talem locum determinat, ibique illum constituit. Igitur prædicti Doctores non dicunt substantiam Angeli, ut talis est, esse ipsam rationem formalem proximam existendi

in loco, sed esse proximum fundamentum ejus, ac proinde sentiunt, ipsum Ubi angelicum aliquid addere ipsi substantiæ Angeli, quod in ea est, ipsamque afficit. Equiparant enim substantiam Angeli quantitati corporis, dicuntque ita Angelum esse in loco per suam substantiam, sicut corpus est in loco per suam quantitatem. At quantitas non est proxima ratio constituens corpus alicubi, sed est proximum fundamentum ejus, ita ergo cum proportionem de substantia Angeli intelligendum. Unde sicut esse alicubi circumscriptive aliquid addit quantitati corporis, illam intrinsece afficiens, ut in d. disp. 51 Metaphysicæ demonstravimus, ita de substantia, et Ubi angelico dicti auctores ratiocinantur.

5. *Probatur primo.* — *Conclusio.* — Probatur ergo assertio per singulas partes: nam imprimis Angelus, et cælum, verbi gratia, non sunt simul, seu indistantia, per suas entitates, id est, substantiam ex parte Angeli, et substantiam cum quantitate ex parte cæli, ergo necesse est, ut aliquid eis addatur, ratione cujus simul et indistantia sunt; ergo ut Angelus vere dicatur esse in cælo, aliquid addendum est non solum cælo, sed etiam ipsi Angelo. Antecedens probatur manifeste, quia Angelus, et cælum possunt esse in rerum natura, et non esse simul secundum localem indistantiam, ut de malis Angelis certissimum esse, *quorum locus non est inventus amplius in cælo*, et de Angelis bonis, quando ad nos veniunt, et inter nos versantur, ut capite præcedenti probatum est, ergo illa duæ extrema absolute sumpta non sufficiunt, ut simul sint, vel unum sit in alio, ergo oportet eis aliquid addere ad illam conjunctionem, seu habitudinem inter ipsa quæ erat prima consequentia. Quam facile probamus, quia esse simul secundum præsentiam realem, et indistantiam, est aliquid in rerum natura, et illud non sequitur necessario ex sola existentia talium rerum; ergo est aliquid reale illis additum. Sicut recte probamus, unionem animæ ad corpus esse aliquid a corpore, et anima distinctum, quia possunt esse illæ duæ entitates in rerum natura, et non esse inter se unitæ. Quia non potest esse, neque intelligi aliquis novus effectus realis sine nova forma, vel modo reali. Atque ita etiam in divinis, ac supernaturalibus mysteriis Incarnationis, et Eucharistiæ philosophamur, quia illud principium est per se, et ex terminis necessarium.

6. *Probatur secundo.* — Secunda consequentia, seu consequens duas habet partes, una est,